



## Padomu lapa

# SAUDZĒ DABISKĀS PĻAVAS!

Dabiskās pļavas un ganības ir zālāji, kuri veidojušies spontāni regulāras pļaušanas vai ganīšanas ietekmē. Tie nav sēti, piesēti, mēsloti vai citādi ielaboti. Lielākā daļa no tiem aizņem grūtāk apsaimniekojamas vietas – nogāzes, upju terases, sausus un smilšainus paugurus vai gluži otrādi – pārmitras reljefa iepakas un aktīvas palienes, kur citu lauksaimniecības kultūru audzēšana ir apgrūtināta.

Sugām bagāta kalķaina pļava Daugavas ielejā.



Dabiskie zālāji līdz ar tropiskajiem lietus mežiem ir sugām bagātākās ekosistēmas uz mūsu Zemes. Ja tropiskie lietus meži ir rekordisti kopējā tajos dzīvojošu sugu skaita ziņā, tad sugu piesātinājumā (sugu skaits nelielā laukuma vienībā) dabiskie zālāji tos pat pārspēj. Pasauls rekords pieder dabiskam zālājam Igaunijas parkveida ainavā un Argentīnas kalnos, kur vienā zālāja kvadrātmetrā sadzīvo attiecīgi 63 un 89 augu sugas<sup>1</sup>. Kaut Latvijā šādi rekordi nav konstatēti, arī mūsu dabiskie zālāji ir bagāti, vērtīgi un daudzveidīgi.

<sup>1</sup> Wilson J. B., Peet R. K., Dengler, J., Partel M. 2012. Plant species richness: the world records. Journal of Vegetation Science 23: 796–802.

## KĀPĒC DABISKOS ZĀLĀJUS IR SVARĪGI SAGLABĀT?

- Dabiskie zālāji ir mūsu **KULTŪRAS MANTOJUMA DAĻA**. Tie ir vērtīgi gluži kā tautas dziesmas, pilskalni vai tautas tērpi, jo tie veidojušies mūsu senču darba un tīkumu ietekmē. Savukārt mūsu identitāte, piederības izjūta, materiālā un garīgā kultūra ir veidojusies, dzīvojot dabiskiem zālājiem bagātā ainavā.
- Dabiskiem zālājiem ir liela loma **TAUTAS ZINĪBU UN TRADĪCIJU SAGLABĀŠĀNĀ** – zāļu tējas var pirkt arī veikalā un to augus – audzēt dobēs, bet daudzām no mums ir svarīgi savākt tās pašiem un vismaz reizi gadā rotāt mājas un vīt vainagus no pašu plūktiņu pļavu ziediem.
- Daudzi pētījumi liecina, ka tieši **ZĀLĀJIEM BAGĀTA MOZĀIKVEIDA AINAVA** Latvijas iedzīvotāju skatījumā ir Latvijas tradicionālās lauku ainavas etalons. Aizvien biežāk tiek runāts par Latvijas lauku pamešanu, bet pārāk reti atceramies, ka tieši tradicionālā ainava, tās sniegtais miers, klusums un estētiskais baudījums ir viens no galvenajiem faktoriem, kas uz Latvijas laukiem vilina pilsētniekus.
- Dabiskās pļavas un ganības ir **SKAISTUMA UN IEDVESMAS AVOTS**. Tās ir vietas, kur gūt mieru, atgūt spēkus, **VEIKT PĒTĪJUMUS UN RAST PRODUKTUS**, kuri vēl tikai gaida to atklāšanu.

## Dabisko zālāju izplatība

20. gs. sākumā dabiskie zālāji aizņēma trešo daļu no Latvijas teritorijas. Pēdējo 60 gadu laikā gan lauksaimniecības intensifikācijas, gan apsaimniekošanas pārtraukšanas ietekmē to platības ir krasi samazinājušās. Pagājušā gadsimta vidū šādi zālāji bija sastopami vēl 13% Latvijas teritorijas, bet šobrīd to platības ir sarukušas līdz 0,3–0,7%<sup>2</sup>. Turklāt daudzi no tiem ir aizaugoši vai nepiemēroti apsaimniekoti. **Patiešām labu un sugām bagātu zālāju ir palicis ļoti maz. Šos zālājus pazaudējot, mēs zaudēsim lielu daļu no Latvijas dabas daudzveidības.**

Tā kā visi Latvijas dabiskie zālāji līdz šim nav apzināti, precīza to kopējā platība nav zināma. Lielāka skaidrība par to izplatību tiks gūta šogad uzsāktajā dabas skaitīšanā<sup>3</sup>, taču arī tās ietvaros daļa no dabiskajiem zālājiem visdrīzāk netiks atklāti. **Tādēļ aicinām arī zemju īpašniekus un aktīvus novadu iedzīvotājus iesaistīties vēl saglabāto dabisko zālāju atklāšanā un atbilstoši to apsaimniekošanā.**

## Dabisko zālāju veidi

Dabiskie zālāji ir ļoti daudzveidīgi. Starp tiem ir gan sausi un nabadzīgi smiltāju zālāji, gan salīdzinoši auglīgas mēreni mitras pļavas un regulāri applūstošas palienes.

Dabisko zālāju veģetāciju veido vairāk nekā 60 augu sabiedrības. Lai to uzskaites sistēmu vienkāršotu, tās tiek iedalītas 12 dabisko zālāju veidos<sup>4</sup>. **Ikvienam no tiem Latvija ir atzinusi par īpaši aizsargājamu un apņēmusies darīt visu nepieciešamo, lai to saglabātu.**



Ziedaugiem, sūnām un ķērpjiem bagāts **Smiltāju zālājs**. Viens no visretāk sastopamajiem dabisko zālāju tipiemi Latvijā (0,01% no Latvijas teritorijas jeb 1,9% no Latvijas dabiskajiem zālājiem). Par spītiniecīgajai to ražībai, arī šādi zālāji ir atkarīgi no regulāras apsaimniekošanas. Ja tie netiek noganīti, pļauti vai ja tajos nopļautā zāle netiek aizvākta, tad salīdzinoši īsā laikā tie bagātinās, kļūst sugām nabadzīgi un sāk līdzināties nekoptām atmatām ar zemu dabas aizsardzības nozīmi.



Sugām un ziedošiem augiem īpaši bagāti ir **Sausi zālāji kalķainās augsnēs**. Arī šādi dabiskie zālāji ir saglabājušies ļoti nelielā Latvijas daļā. Tie aizņem vien 6,4% no Latvijas dabiskajiem zālājiem jeb 0,05% no Latvijas teritorijas.



**Vilkakūlas jeb tukšaiņu zālājs**. Īsts Latvijas dabas retums, kas aizņem ne vairāk kā 0,008% no Latvijas teritorijas jeb 1,2% no dabiskajiem zālājiem. To veido augi, kuri spēj augt skābās, barības vielām nabadzīgās augsnēs un ir pielāgojušies regulārai noganīšanai.

<sup>2</sup> Rūsiņa S. 2008. Dabisko zālāju apsaimniekošana augāja daudzveidībai. Grām.: Auniņš A. (red.) Aktuālā savvaļas sugu un biotopu apsaimniekošanas problemātika Latvijā. Latvijas Universitāte, Rīga, 29–43.

<sup>3</sup> www.skaitamdaba.gov.lv

<sup>4</sup> Auniņš A. (red.) 2013. Eiropas Savienības aizsargājami biotopi Latvijā. Noteikšanas rokasgrāmata. 2. papildināts izdevums. Rīga, Latvijas Dabas fonds, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija.

<sup>5</sup> Bruinenberg M. H., Korevaar H., Struik P. C. 2002. Factors affecting digestibility of temperate forages from semi-natural grasslands. Grass and Forage Science 57: 292–301.

<sup>6</sup> Jamiesson A. 2013. Videi draudzīga gaļas liellopu audzēšana. Rīga, Latvijas Dabas fonds.

<sup>7</sup> Rūsiņa S., Auniņš A., Dolmanis G., Gustiņa L., Jātnieks J., Klaviņa Ē., Lārmanis V., Priede A., Spunģis V. Vadlīnijas aizsargājamo biotopu saglabāšanai Latvijā. III daļa, Pļavas un ganības. Sigulda, Dabas aizsardzības pārvalde (sagatavošanā). Grāmatas elektroniskā versija pieejama: <http://nat-programme.daba.gov.lv/>



Abavas senleņķā būtiska daļa no dabiskajiem zālājiem sekmīgi tiek izmantoti ganību lopkopībā.

- Dabisko zālāju zāle vienmēr ir tikusi izmantota **LOPKOPIBĀ**. Mūsdienai lauksaimniecības intensifikācijas apstākļos to izkonkurē sētos zālājos audzēta lopbarība, taču citu valstu pētījumi rāda, ka dabisko zālāju sienu prasmīgi kombinējot ar augstvērtīgu skābsienu, to var izmantot pat augstvērtīgu pienu barošanā<sup>5</sup>, bet gudri plānojot ganību izmantošanu, arī dabiskos zālājos ganības teles var sasniegt kultivētos zālājos audzētiem liellopiem raksturīgus dzīvsvāra pieaugumus<sup>6</sup>. Turklāt dabiskos zālājos ganību liellopu gaļa un piens ir bagātīgāki ar antioksidantiem, omega-3 nepiesātinātajām taukskābēm un zemāku piesātināto taukskābju īpatsvaru, bet no dabiskās ganības ganību govju un aitu pienu ražots siers izceļas ar augstvērtīgāku smaržu un garšu<sup>7</sup>.

- Gofa laukumiem, stadioniem un pagalmu zālieniem piemēroti augi, lopbarības stiebrzāles un tauriņzieži, tie visi ir iegūti rūpīgā **SELEKCIJĀRĀ DARBĀ**, izmantojot labākās dabisko zālāju augu īpašības. Turklāt šis darbs nebūt nav beidzies. Gluži otrādi, šī brīža mainīgajos klimata apstākļos tas kļūs aizvien izturīgāks – rast aizvien izturīgākas kultūraugu šķirnes, kuras spēj neizsilt bezsniega ziemās un pārciest gan karstas un sausas vasaras, gan vasaras vidū uznākušas salnas.



Viens no biežāk sastopamajiem dabisko zālāju veidiem – **Sugām bagātas ganības vai ganītas pļavas**. Tās aizņem ~0,3% Latvijas teritorijas jeb 40% no Latvijas dabiskajiem zālājiem. Šim dabisko zālāju tipam pieskaita mēreni mitrus zālājus, kuros sastop augus, kas pielāgojušies regulārai noganīšanai.



Sugām bagāta **Mēreni mitra pļava**. Viens no ražīgākajiem dabisko zālāju tipiemi. Tradicionāli tās izmantotas siena ieguvei, tādēļ reizēm tās dēvē par Īstajām pļavām. Aizņem 0,08% no Latvijas teritorijas jeb 11,4% no dabiskajiem zālājiem.



Plašs, regulāri applūstošs **Paliņu zālājs**. Šim dabisko zālāju tipam pieskaita mitrus un slapjus dabiskus zālājus, kuru augājs ir pielāgojies pārlietam mitrumam un regulārai applūšanai. Otrs biežāk sastopamais dabisko zālāju veids. Aizņem 34% no visiem Latvijas dabiskajiem zālājiem jeb 0,24% no Latvijas teritorijas.

Papildu informāciju par aprakstītajiem un šeit neminētajiem dabisko zālāju tipiemi meklējiet Eiropas Savienības aizsargājamo biotopu noteikšanas rokasgrāmatā<sup>8</sup> vai aizsargājamo biotopu apsaimniekošanas vadlīnijās<sup>9</sup>.

## Ko darīt, lai tos saglabātu?

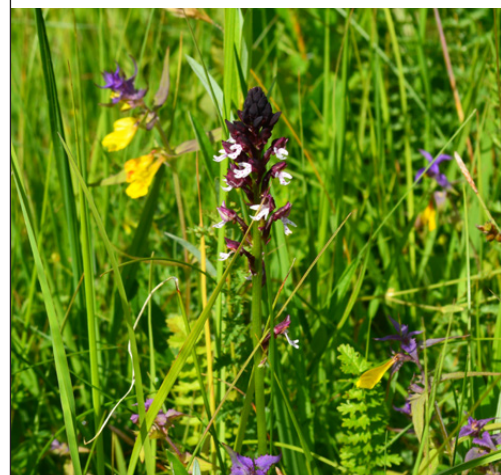
**Dabiskos zālājus var saglabāt, tikai tos apsaimniekojot.** Lai labāk izprastu dabisko zālāju apsaimniekošanas vajadzības, ir jāatceras to izcelsme. Gadsimtiem ilgi vienas un tās pašas sauso zālāju platības tika ganītas, bet mēreni mitras un auglīgas vietas – pļautas. Nereti pļaušana un ganīšana tika kombinēta – vasaras sākumā pļavu nopļāva, bet vasaras otrajā pusē ataugušajā atālā ganīja lopus. Mēslošanas tika ārkārtīgi reti, jo mēslojums tika taupīts fīrmiem.

Tā kā pļaušana tika veikta, lai iegūtu sienu, to veica brīdī, kad zāle vairs nebija pārāk udeņaina un viegli žuva, bet tajā iegūtās lopbarības vērtība vēl ir augsta. Visbiežāk tas bija ap „Jāņiem” (jūnija beigās–jūlija sākumā), tomēr pļaušanas laiks gadu no gada stipri mainījās. Ja zāle bija ļoti augsta un gads bija labvēlīgs siena ievākšanai, tad daudzas tālākās un grūtāk pieejamās pļavas netika pļautas, bet sausos gados tika nopļautas pat pavisam mazas laucītes. Ja pirmais siens samirka, sienu vāca arī atālā. Raksturīga bija arī pļavu pakāpeniska pļaušana – dažas pļavas pļāva ātrāk, lai tajās paspētu izaugt atāls, ko vēlāk nopļaut vai noganīt, citas – vēlāk un tikai vienu reizi.



<sup>8</sup> Auniņš A. (red.) 2013. Eiropas Savienības aizsargājami biotopi Latvijā. Noteikšanas rokasgrāmata. 2. papildināts izdevums. Rīga, Latvijas Dabas fonds, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija.  
<sup>9</sup> Rūsiņa S., Auniņš A., Dolmanis G., Gustiņa L., Jātnieks J., Kļaviņa E., Lārmāns V., Priēde A., Spunģis V. Vadlīnijas aizsargājamo biotopu saglabāšanai Latvijā. III daļa, Pļavas un ganības. Sigulda, Dabas aizsardzības pārvalde (sagatavošanā). Grāmatas elektroniskā versija pieejama: <http://nat-programme.daba.gov.lv/>  
<sup>10</sup> Andrušaitis G. (red.) 2000. Latvijas Sarkanā grāmata. Retās un apdraudētās augu un dzīvnieku sugas. 3. sējums. Vaskulārie augi. Rīga, Latvijas Universitātes Bioloģijas institūts

- **Dabiskie zālāji PASARGĀ AUGSNI NO EROZIJAS UN NODROŠINA AUGSNES VEIDOŠANOS.** Tie aiztur no fīrmiem noskalotās augsnes daļiņas un mēslojumu, tādējādi **MAZINOT PIESĀRĻOJUMU**, kas nonāk upēs, ezeros un jūrā. Paliņu zālāji regulē palu stiprumu un **MAZINA PLŪDU RISKUS.**



Dabiskos zālājos ir sastopamas 66% no visām Latvijas orhideju sugām. Arī ļoti retā deguma dzegužpuķe *Orchis ustulata*.

- **Latvijas pļavās un ganībās aug VAIRĀK NEKĀ 500 AUGU SUGU** jeb trešā daļa no Latvijas floras. Liela daļa no šīm sugām ir saistītas tieši ar dabiskajiem zālājiem. **Patiecoties straujai dabisko zālāju platību sarukšanai, daudzas no tām ir kļuvušas retas un apdraudētas. To labi ilustrē Latvijas Sarkanā grāmata (grāmata, kurā apkopota informācija par Latvijā retām un izmirstošām sugām) – vairāk nekā trešā daļa no tajā iekļautajām sugām ir saistītas ar dabiskajiem zālājiem<sup>10</sup>.**
- **No zālājiem ir atkarīga katra trešā Latvijas bezmugurkaulnieku suga, bet VISMĀZ 1000 TO SUGĀM DABISKIE ZĀLĀJI IR VIENIGĀ DZĪVES VAI BAROŠANĀS VIETA?** Liela daļa no zālājos sastopamajiem bezmugurkaulniekiem ir sīki un nepamanāmi, bet tie kalpo par barības bāzi sīkajiem dzīvniekiem, putniem, vārdēm, ķirzakām un zirnekļiem, tiem ir būtiska loma augsnes veidošanā, organisko vielu noārdīšanā, kultūraugu apputeksnēšanā un to kaitēkļu apkarošanā.

Siena pļaušana tolaik prasīja daudz ilgāku laiku. Tas pasargāja pļavu putnus, jo pļaujas iztraucētie putni varēja paslēpties vēl nenopļautajās vai jau ataugušajās pļavās. Turklāt līdz tālo pļavu pļaušanai, kas visbiežāk atradās putnu ligzdošanai īpaši nozīmīgajās upju palienēs, visbiežāk tika jūlija otrajā pusē, kad daudzu pļavu putnu sugu mazulji jau ieguvuši līdzpēju<sup>11</sup>.

## Kā dabisko zālāju apsaimniekot šodien, kad saimniekošanas tempi, vajadzības un iespējas ir krasi mainījušās?

Vienu recepti visām situācijām ieteikt būs grūti. Taču ir lietas, ko vajadzētu ņemt vērā katram dabiska zālāja saimniekam.

### KĀPĒC ZĀLĀJAM IR NEPIECIEŠAMA REGULĀRA APSAIMNIEKOŠANA?

Dabisko zālāju augi ir pielāgojušies regulārai pļaušanai vai ganīšanai. Ja šīs darbības tiek pārtrauktas, zālājā uzkrājas kūla, tas kļūst mitrāks, auglīgāks, un zālājā sāk dominēt lakstaugi, kuri efektīvāk spēj uzņemt kūlas sadalīšanās ietekmē augsnē nonākušās augu barības vielas. Tām savairojoties, dabiskam zālājam raksturīgās sugas pamazām iznīkst, un dabiskais zālājs sāk līdzināties sugām nabadzīgai atmatai jeb suņuburkšķu, gārsu, ciesu, kamolzāļu vai citu ruderālo augu pārņemtai vietai.

### KURĀ BRĪDĪ VEIKT PĻAUŠANAS DARBUS?



Tikko nopļauta Palieņu pļava.

sugām, kuras izplatās ar sēklām. Ja zāle tiek nopļauta par ātru, sēklas neieņākas un salīdzinoši īsā laikā suga no zālāja iznīkst. Risinājums – **katru gadu zālāju pļaut citā laikā vai atstāt kādu pļavas sleju nenopļautu**. Lai vismaz reizi pāris gados sēklas var izsēt arī citās zālāja daļās augošie augi, nenopļauto sleju katru gadu vajadzētu atstāt citā vietā. Ja vasaras beigās nenopļautā sleja netiek nopļauta, tās vienlaidus platībai nevajadzētu pārsniegt 0,1 ha, bet kopējam to īpatsvaram – 10%<sup>12</sup>.

**Ja pļaušana tiek veikta jūnijā** un vasaras otrajā pusē no jauna atauguši zāle pārsniedz 30 cm augstumu, tad atālu vēlams noganīt vai vismaz nopļaut, lai pavasarī tas neveido vienlaidus kūlas slāni.

**Ja pļavā ligzdo griezies, ķīvītes un citi pļavu putni**, tad pirmā pļaušanas reize ir jāatliek uz jūliju, kad lielākā daļa putnu mazulji ir izšķīlušies, bet, lai tos nesapļautu, pļaušana ir jāveic no lauka vidus uz malām vai no vienas malas uz otru. Šāda vienkārša metode no izkaptis ļaus izvairīties daudz vairāk putnu.

Vispārinot – **nopļaut līdz jūlija vidum, bet nepļaut pirms Jāņiem**.

Pļaujot augustā, septembrī, zālājā tiek radīti labvēlīgi apstākļi augsto graudzāļu augšanai. Tās kļūst konkurētspējīgākas un nomāc pārējos augus.

Arī pārāk agrā pļauja dabisko zālāju apsaimniekošanā nav vēlama. Īpaši nelabvēlīga tā ir



Dabiskie zālāji ir mājvieta daudzām tauriņu sugām. Arī parastais perlamutra raibenis *Argynnis aglaja* visbiežāk ir sastopams Sausās kalnainās pļavās vai Sūgām bagātās ganībās.

- **No visiem pasaules kultūraugu trešā daļa ir svešapputes augi, kuru apputeksnēšana bez kukaiņiem nav iespējama. Liela daļa no to APPUTEKSNĒTĀJIEM ir atkarīgi no zālājiem, bet dārzus un fīrumus tie apmeklē papildu barības meklējumos. Te darbojas vienkārša sakarība – jo dārzu un fīrumu malās būs vairāk un daudzveidīgākas kukaiņu dzīves vietas, jo lielāks to skaits apmeklēs sējumus un stādījumus, veicot savu neaizvietojušo darbu.**
- **Ar dabiskajiem zālājiem ir saistītas VAIRĀK NEKĀ 80 LATVIJAS PUTNU SUGAS<sup>12</sup>. Daļa no tām, piemēram, grieze un ķīvīte, var dzīvot arī kultivētās pļavās, taču vairākām sugām, piemēram, ķikuļam, grīšļu ķauķim un melnajai puskuītalai, ir nepieciešami apstākļi, kādi sastopami tikai dabiskos zālajos. Līdz ar strauju šo zālāju platību sarūkšanu šīs sugas ir nonākušas uz izmiršanas sliekšņa.**
- **Putnu migrāciju laikā palieņu zālājus kā atpūtas un barošanās vietas izmanto ne tikai Latvijā ligzdojošās putnu sugas, bet arī caurceļotāji. To platībām sarūkot, aizvien lielāki caurceļojošo zosu un brīdējputnu bari ir spiesti barību meklēt fīrumos.**
- **Dabiskās pļavas nav mūsu paaudzes izveidotas. Mēs tās esam mantojuši. Taču tieši no mūsu paaudzes ir atkarīgs, vai spēsim tās nodot saviem bērniem un mazbērniem. Vai vieglu roku nezaudēsim to, ko atgūt vairs nebūs iespējams.**

<sup>11</sup> Rūsiņa S. 2008. Dabisko zālāju apsaimniekošana augāja daudzveidībai. Grām.: Auniņš A. (red.) Aktuālā savvaļas sugu un biotopu apsaimniekošanas problemātika Latvijā. Latvijas Universitāte, Rīga, 29–43.

<sup>12</sup> Rūsiņa S., Auniņš A., Dolmanis G., Gustiņa L., Jātņieks J., Kļaviņa Ē., Lārmanis V., Priede A., Spunģis V. Vadlīnijas aizsargājamo biotopu saglabāšanai Latvijā. III daļa, Pļavas un ganības. Sīgūlda, Dabas aizsardzības pārvalde (sagatavošanā). Grāmatas elektroniskā versija pieejama: <http://nat-programme.daba.gov.lv/>

Lai palielinātu putnu izdzīvošanas izredzes, pļaušanas laikā būtu jāizmanto putnu atbaidīšanas ierīces, bet pļaušana jāveic ar piķu jeb izkopts, nevis rotācijas disku pļaujmašīnu. Papildu informāciju par putnus saudzējošām pļaušanas metodēm meklējiet dabisko zālāju apsaimniekošanas vadlīnijās<sup>13</sup>.

Ja pļava pieguļ upei, ezeram, vecupei vai grāvim ar lēzeniem krastiem, tad jāizpļauj arī daļa no ūdensmalas, jo tās ir svarīgas bridējputnu barošanās vietas.

Tie putni, kuri izbēg no izkopts, bieži nonāk balto stārķu vēderā, tādēļ arī tiem ir svarīgi atstāt dažas nepļautas slejas, kur patverties. Par kādu nenopļautu sleju būs pateicīgi arī dziedātājputni un kukaiņi. Tie tiks pie papildu barošanās vietas un slēptuves, bet dzeltenās cielavas un citi sīkie putni atstātos stiebrus varēs izmantot medījuma nolūkošanai.

### KO DARĪT, JA ZĀLĀJU IR PĀRŅĒMUŠI SUŅUBURKŠĶI, GĀRSAS, KAMOLZĀLES UN CITAS NEVĒLAMAS SUGAS?

Ja pļavu ir pārņēmuši dabiskiem zālājiem neraksturīgi augi, tad pļaušana jāveic laikā, kad tiem vēl nav ienākušās sēklas. Tas nozīmē, ka nevēlamo sugu pārņemtās vietas būs jāpļauj vismaz divreiz. Taču no nevēlamām sugām neizdosies atbrīvoties, ja nopļautā zāle pēc katras pļaušanas reizes netiks novākta. Papildus informāciju par nevēlamo sugu ierobežošanas iespējām meklējiet aizsargājamo zālāju biotopu apsaimniekošanas vadlīnijās<sup>13</sup>.

### KĀPĒC NOPĻAUTO ZĀLI NEVAR ATSTĀT UZ LAUKA?

**Atstāta uz lauka, tā kalpo kā mēslojums, kas bagātina augsni un palīdz izplatīties ātraudzīgām augu sugām,** kuras labāk spēj uzņemt augsnē nonākušās barības vielas, piemēram, kamolzāle, pļavas timotiņš, pļavas auzene, pļavas lapsaste, slotiņu ciesa, meža suņuburkšķis vai podagras gārša. Tā kā šīs sugas ir augumā raženākas, tās noēno tipiskos dabisko zālāju augus, kuri nespēj pielāgoties šādiem apstākļiem un dažu gadu laikā no zālāja iznīkst.

Pēdējo desmit gadu laikā plaši ir izplatīties uzskats, ka zālāju regulāri pļaujot un zāli aizvācot, tas tiek noplicināts. Tiesa, bet to var attiecināt tikai uz kultivētajiem zālājiem, ko pļauj trīs vai pat četras reizes gadā. Dabisko pļavu veģetācijai ir pielāgojumi, kas šo procesu padara ļoti lēnu. Pļavu augiem barības vielas uzkrājas augu zemākajās daļās – saknēs, audos pie sakņu kakla un apakšzemes dzinumos. Daļai sakņu rudenī atmirstot, tajās uzkrātās barības vielas nonāk augsnē, radot mēslošanas efektu. Turklāt samērā daudz augu barības vielu zālājos nonāk ar gaisa nosēdumiem un noskalojoties no blakus esošajiem tīrumiem.

**Zālāju smalcināšana un nopļautās zāles atstāšana uz lauka ir nevēlama arī pļavu putniem.** Piemēram, daļa no Latvijas palienu zālājiem vairs nav piemēroti tādām īpaši aizsargājamam pļavu putnam kā ķikuts, jo tajās uzkrātais kūlas slānis traucē tam tikt pie barības – sliekām.



Kazu ganāmpulks Sausā zālājā kalpkainās augsnēs.

### KO ŅEMT VĒRĀ, ZĀLĀJU NOGANOT?

Galvenais – ievērot samērību. **Nepieļaut ne pārāk mazu noganišanu, ne pārganišanu.** Par pārāk mazu ganību slodzi liecinās pārlieka kūlas slāņa uzkrāšanās un aizaugums ar kokiem un krūmiem, bet par pārganišanu – izbradāti augsnes laukumi, ziedošu augu trūkums, nezāļu savairošanās, lieli, pārāk zemu nograuzti zāles laukumi (laukumi ar 3–5 cm augstu zāli ir vairāk nekā 20%)<sup>13</sup>.

### KĀ DABISKU PĻAVU ATŠĶIRT NO CITIEM ZĀLĀJIEM?

Tā kā dabiskie zālāji ir tik daudzveidīgi, to atpazīšana nav viegls darbs. Tomēr tiem visiem ir dažas kopīgas pazīmes, kas var palīdzēt tos atšķirt no citiem Latvijas zālājiem.

- Ja jūsu zālājs **NAV ARTS UN SĒTS 50 UN VAIRĀK GADUS**, tad diezgan droši var apgalvot, ka tas ir dabisks. Tiesa, neapsaimniekošanas vai nepiemērotas apsaimniekošanas ietekmē tas var būt zemas vai neatbilstošas kvalitātes, tāpēc tā novērtēšanā ir jāizmanto arī pārējās dabiska zālāja pazīmes.



Sugām bagāts kalpkains zālājs periodiski izžūstošās augsnēs Tumsupes ielejā. Vienā tā kvadrātmetrā uzskaitītas 36 augu sugas.

- Ja zālājā varat atrast vismaz pāris **1 m<sup>2</sup> LIELUS LAUKUMUS, KUROUS VAR SASKAITĪT 30 UN VAIRĀK AUGU SUGAS**, tad diezgan droši var teikt – jums ir, ar ko lepoties. Iespējams, jūsu zālājs atbilst zinātnieku noteiktiem dabisko zālāju kritērijiem<sup>14</sup> arī tad, ja minētajos laukumos ir 15–20 sugas, bet tikai gadījumos, ja tas ir zālājs, kurš sekmīgi dabiskojas vai atbilst kādam sugām mazāk bagātam dabisko zālāju tipam. Lai to novērtētu, bez eksperta zināšanām neiztikt.
- Dabiskam zālājam, ja vien tas nav izteikti sauss smiltāju zālājs vai regulāri applūstošs, pārmitra paliene, ir **RAKSTURĪGA BIEZA UN SASLĒGTA VELĒNA**, bet tā augājā vērojams izteikts **STĀVAI- NUMS**, ko atkarībā no zālāja tipa veido sūnas un ķerpji, zemie augi ar rozetveida vai zemei pieplakušām lapām un dažāda augstuma graudzāles.

<sup>13</sup>Rūsiņa S., Auniņš A., Dolmanis G., Gustiņa L., Jātnieks J., Kļaviņa Ē., Lārmanis V., Priede A., Spunģis V. Vadlīnijas aizsargājamo biotopu saglabāšanai Latvijā. III daļa, Pļavas un ganības. Sigulda, Dabas aizsardzības pārvalde (sagatavošanā). Grāmatas elektroniskā versija pieejama: <http://nat-programme.daba.gov.lv/>

<sup>14</sup>Auniņš A. (red.) 2013. Eiropas Savienības aizsargājami biotopi Latvijā. Noteikšanas rokasgrāmata. 2. papildināts izdevums. Rīga, Latvijas Dabas fonds, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija.

Ja ganības regulāri tiek pārganītas vai nepietiekami noganītas, sugu daudzveidība tajās strauji krītas. Pārganīšanas gadījumā zālājā sāk dominēt pret nomīdīšanu visizturīgākās sugas, piemēram, lielā ceļteka, baltais āboliņš, mazā brūngalvīte un maura skarene, vai neēdamas sugas, piemēram, parastā usne. Labs optimāli noganītu ganību rādītājs ir ziedaugu daudzums ganību veģetācijā – vasaras vidū ganībās ir daudz un dažādu ziedošu augu.

Lai izmantotu laiku, kad zāles lopbarības vērtība ir visaugstākā, ganīšana būtu jāsāk jau agrā pavasarī, kolīdz zāle ir izaugusi pietiekami gara, bet mitros zālajos papildus jāraugās, lai zeme ir pietiekami apžuvusi. **Ja zālājā ligzdo ķīvītes, tilbītes un citi bridējputni**, tad ganīšana būtu sākama tikai jūnijā, kad putni ir izperējuši olas, vai vismaz jānodrošina, ka ganības putnu perēšanas laikā tiek izmantotas ekstensīvi un tikai dienas gaišajā laikā. Turpmākajā ganīšanas sezonā (līdz jūlija beigām) šādās vietās jāskatās, lai ganību zāle netiek pārmērīgi nograuzta un vēl neligzdojošie putnu mazuli nav labi pamanāmi plēsējiem<sup>15</sup>.

Lai arī vēl ziedošie ganību augi vismaz reizi pāris gados var izsēt sēklas, **atsevišķas zālāja daļas ik gadu būtu jāatstāj neganītas**.

**Ja ganību sezonas noslēgumā ir nepieciešama ganību applaušana**, lai zālāju lieki nemēsлотu, nopļautā zāle ir jānovāc. Lai nodrošinātu ganībām raksturīgo veģetācijas mozaīku, applaušana būtu jāveic nevis pēc katras noganīšanas reizes, bet tikai rudenī.

**Putniem nozīmīgos zālajos** applaušana būtu jāpiemēro putnu ligzdošanas vajadzībām pavasaros – jāraugās, lai zemu nopļauta tiek lielākā daļa no ūdeņiem piegulošas joslas, un jānodrošina, ka lielākajā zālāja daļā ir 10–15 cm augsts zelmenis, bet vietām reti laukumi ar pērnā gada zāles stiebriem mijas ar laukumiem, kur zāle ir 3–5 cm gara<sup>15</sup>.

## KO DARĪT, JA ZĀLĀJS IR AIZAUDZIS AR KOKIEM UN KRŪMIEM?



**Saudzējiet zālājā vai tā malās augošos vecus kokus. Tie ir vērtīga dzīves vieta daudzām putnu un kukaiņu sugām.**

kos piegājienos. Tā tiks pasaudzēti augsnē dzīvojošie pumpurgliemeži un citi bezmugurkaulnieki, kā arī atvieglota zālāja atjaunošanās. Kā rāda līdzšinējā pieredze, ja vien zālājs neatrodas blakus tīrumiem, atmatām vai sētajiem zālājiem, par atsegtajiem augsnes laukumiem nav jāsatraucas – jau nākamajā pavasarī tajā sasēties augi no nefrēzētajām zālāja daļām, un, ja turpmākos gadus tiks nodrošināta regulāra pļaušana, frēzēšanas gadā sasējušās nezāles un viengadīgos augus ātri izkonkurēs zālājam tipiskās sugas, jo īpaši

Ja starp kokiem un krūmiem ir saglabājusies zālājiem raksturīga veģetācija, zālāju vēl var mēģināt atjaunot. Sausā zālājā visdrīzāk pietiks ar saaugušo priedīšu izciršanu, bet, ja aizaugumu veido kārkli, alkšņi, apses un bērzi, visdrīzāk būs nepieciešama arī to sakņu frēzēšana.

Ja koki un krūmi ir saauguši visā platībā, krūmu ciršana un to sakņu frēzēšana būs jāveic vairā-



Ikviens zālāja pamatu veido graudzāles. Jo lielāka to daudzveidība, jo zālājs ir vērtīgāks.

- **Liela daļa no dabiskajiem zālājiem ir mājvieta KRĀŠŅI ZIEDOŠIEM AUGIEM.** Ja bez pienešas, pīpenes, ložņu gundegas, sarkanā, baltā un hibrīdā āboliņa jūsu zālājā ir liela citu ziedošu augu daudzveidība un tie aizņem vismaz ceturto daļu no zālāja zelmeņa, tad ļoti iespējams, ka esat dabiska zālāja saimnieks.
- **Dabisko zālāju augu sabiedrību raksturošanā tiek izmantotas vairāk nekā 150 tiem raksturīgas augu, sūnu un ķērpju sugas.** Ar to sarakstiem un attēliem varat iepazīties Latvijas Dabas fonda un citu organizāciju sagatavotajos informācijas materiālos<sup>16</sup>. **Daļa no RAKSTURĪGĀJĀM SUGĀM** mēdz būt sastopamas arī senās atmatās un ilgstoši neielabotos kultivētajos zālajos, taču tikai dabiskā zālājā tās būs sastopamas lielā skaitā, plašā platībā un katram tipam raksturīgā kombinācijā.



Krāšņi ziedoša Sugām bagāta ganība Pededzes lejtece.

<sup>15</sup> Rūsiņa S., Auniņš A., Dolmanis G., Gustiņa L., Jātņieks J., Kļaviņa Ē., Lārmanis V., Priede A., Spunģis V. Vadlīnijas aizsargājamo biotopu saglabāšanai Latvijā. III daļa, Pļavas un ganības. Sigulda, Dabas aizsardzības pārvalde (sagatavojot). Grāmatas elektroniskā versija pieejama: <http://nat-programme.daba.gov.lv/>

<sup>16</sup> [www.ldf.lv/publikacijas](http://www.ldf.lv/publikacijas), [www.dabasdati.noteiceji](http://www.dabasdati.noteiceji)

ja gadu vai divus pēc frēzēšanas frēzētās vietas nopļausiet divreiz. Citviet, lai sekmētu zālāja atjaunošanos ar dabiskam zālājam raksturīgām sugām, uz atsegtajiem augsnes laukumiem var izklāt līdzīgā dabiskā zālājā nopļautu zāli vai sienu<sup>17</sup>.

Lai netraucētu putnu ligzdošanu, **krūmu ciršanu neplānot to ligzdošanas laikā** – no aprīļa sākuma līdz jūlija beigām.

Lai palielinātu putnu un kukaiņu sugu daudzveidību, saudzējiet zālājā vai tā malās augošos **vecos kokus**, kā arī **lielu dimensiju nokaltušos kokus un krītaļas**. Ja zālāja platība ir lielāka par diviem hektāriem, saglabājiet arī **atsevišķus krūmu pudurus** (līdz 10% no zālāja platības). Tie daudzveidos gaismas un mitruma apstākļus, saglabās dziedātājputnu ligzdu vietas un palielinās kopējo zālāja daudzveidību. Īpaši vērtīgi ir visi ziedošie un ogām vai sēklām bagātie krūmi, piemēram, pīlādži, mežābeles, ievas un kadiķi. Tie ir vērtīgi nektāraugi, bet to augļi ir nepieciešami ziemojošiem un caurceļojošiem putniem.

### KO DARĪT AR MEŽACŪKU RAKUMIEM?

Mežacūku rakumi zālāja daudzveidību var gan palielināt (ja tie nav intensīvi un nenotiek katru gadu), gan samazināt. **Ja sarakta liela platība vai rakšana regulāri atkārtojas**, tad pāris gadu laikā sugām bagāts zālājs var pārvērsties par nenopļaujamu zālāju ar atmatai raksturīgu veģetāciju. Šādos gadījumos bez rakumu līdzināšanas neiztikt. Svaigus rakumus (parasti rudenī) var nolīdzināt ar nošļūksanu vai pļavu ecēšām. Ja rakumi ir ļoti plaši vai tos ir cauraugusi zāle, tad būs nepieciešama vairākkārtēja ecēšana. Tas būtiski traucēs veļēnu, taču labāk nedaudz samazināt zālāja kvalitāti, nekā nolemt to pilnīgai aizaugšanai. Turklāt, kā rāda līdzšinējā pieredze, ja līdzināšanai sekos regulāra pļaušana vai ganīšana, dažu gadu laikā zālājs sekmīgi atjaunosies.

**Ja zālājā ir uzkrājusies bieža velēna**, pirms līdzināšanas darbu sākšanas tā būtu jānovāc. Augsnē iestrādāta velēna kalpos kā mēslojums un būtiski samazinās zālāja atjaunošanās sekmes. Informāciju par tās novākšanas metodēm meklējiet aizsargājamo zālāju biotopu apsaimniekošanas vadlīnijās<sup>17</sup>.

### KO DARĪT AR SKUDRU PŪŽNIEM UN KURMJU RAKUMIEM?

Skudrām un kurmjiem ir nozīmīga loma zālāja daudzveidības veidošanā, jo tie veido atklātus augsnes laukumus, kas nepieciešami jaunu sēklu dīgšanai. Tomēr, ja zālājā to ir pārlieku daudz un tie kavē pļaušanas darbus, tad pavasaros daļu no tiem var nolīdzināt, izmantojot šļūci vai noecējot ar ganību ecēšām.

### KO DARĪT AR LIELIEM UN IZCILNIEM CIŅIEM?

Slapjos palieņu zālajos grīšļu ciņiem ir būtiska loma zālāja daudzveidības nodrošināšanā. Tie veido dzīves vietas sugām, kuras nespēj augt slapjākajās zālāja daļās, un nodrošina ligzdošanas vietas pļavu putniem. Taču, ja ciņi aizņem lielāko pļavas daļu un to vairs nav iespējams nopļaut, tad daļu no tiem rudenos var nofrēzēt.

### KO DARĪT, JA ZĀLĀJU IR PĀRŅĒMUŠAS SŪNAS?

Sausos zālajos sūnas var būt nopietns drauds lakstaugu sugām, īpaši viengādīgiem maza auguma augiem un ķērpjiem, kuru augšanai ir nepieciešama atklāta augsne. Labākais veids sūnu izplatības ierobežošanai – ecēšana ar ganību ecēšām, taču pirms ecēšanas ir vērts pārlicināties, vai sūnu savairošanās iemesls nav augsnes paskābināšanās. Šādā gadījumā būs nepieciešama arī zālāja kalpošana.

<sup>17</sup>Rūsiņa S., Auniņš A., Dolmanis G., Gustiņa L., Jātnieks J., Kļaviņa Ē., Lārmanis V., Priede A., Spunģis V. Vadlīnijas aizsargājamo biotopu saglabāšanai Latvijā. III daļa, Pļavas un ganības. Sigulda, Dabas aizsardzības pārvalde (sagatavošanā). Grāmatas elektroniskā versija pieejama: <http://nat-programme.daba.gov.lv/>



Sausu dabisku zālāju indikatorsuga – lipīgā sveķene *Viscaria vulgaris*.



Sausu un kalņainu dabisku zālāju indikatorsuga – lielziedu vīgrīze *Filipendula vulgaris*.



Periodiski izžūstošu dabisku zālāju indikatorsuga – Eiropas saulpurene *Trollius europaeus* jeb sviesta pika.

■ **Daļa no dabiskiem zālājiem raksturīgajām sugām ļūīgi reaģē uz nevēlamām pārmaiņām un sniedz pastarpinātu informāciju par citām sugām, kas atkarīgas no līdzīgiem mikrovides apstākļiem. Šīs sugas dēvē par **INDIKATORSUGĀM**.**

## KĀ VĒL PALĪDZĒT PĻAVU PUTNIEM, KUKAIŅIEM UN CITIEM DZĪVNIEKIEM?

Ja zālājs atrodas pie upes vai ezera ar lēzeniem krastiem, parūpējieties, lai tajā ir bridējputniem piemērotas vietas gan to ligzdu būvēšanai (pietiekami gara zāle, lai ligzda nebūtu pamanāma), gan barības meklēšanai (labi pārskatāma pieeja atklātai ūdens malai).

Lai pasargātu zālajos ligzdojošo putnu mazuļus no plēsējiem, **izcēriet augstākos krūmus un jaunus kokus**, kas vārnām, niedru lījām un citiem plēsējiem kalpo kā medījuma nolūkošanas vietas.

Vientuļās bites, skudras un citi kukaiņi būs pateicīgi, ja sausā zālājā būs pāris vienu līdz divus kvadrātmetrus lieli **atklātas smilts laukumi**. Tie zālājā ļaus saglabāties arī sūnām un ķērpjiem un dos iespēju uzaugt viengadīgo augu sēklām.

Siseņi, sienāži, ķirzakas un citi sīkie dzīvnieki novērtēs pļavas vai ganību malā saglabātu **akmeņu krājumus**, kādu **augstāku celmu** vai vismaz resnāku **zaru kaudzi**.



Skats pār Abavas senleju – vienu no būtiskākajām dabisko zālāju koncentrācijas vietām Latvijā.

## KUR MEKLĒT PLAŠĀKU INFORMĀCIJU?

Detalizētāka informācija par dabiskajiem zālājiem un to apsaimniekošanas vajadzībām ir apkopota Dabas aizsardzības pārvaldes izstrādātajās Dabisko zālāju apsaimniekošanas vadlīnijās<sup>18</sup>. Ja esat sugām bagāta dabiska zālāja saimnieks, aicinām tajās ielūkoties.

<sup>18</sup> Rūsiņa S., Auniņš A., Dolmanis G., Gustiņa L., Jātnieks J., Kļaviņa Ē., Lārmanis V., Priede A., Spunģis V. Vadlīnijas aizsargājamo biotopu saglabāšanai Latvijā. III daļa, Pļavas un ganības. Sīgulda, Dabas aizsardzības pārvalde (sagatavošanā). Grāmatas elektroniskā versija pieejama: <http://nat-programme.daba.gov.lv/>

<sup>19</sup> [www.ldf.lv/publikacijas](http://www.ldf.lv/publikacijas), [www.dabasdati/noteiceji](http://www.dabasdati/noteiceji)

- Latvijā par dabisko zālāju indikatoriem izmanto 54 augu sugas. Informāciju par tām var meklēt dažādos Latvijas Dabas fonda u. c. organizāciju sagatavotos informācijas materiālos<sup>19</sup>. Atsevišķas to sugas vai eksemplāri var būt sašējušies arī ilggadīgā zālājā vai retāk pļauta pagalma stūrī, bet tikai dabiskā zālājā tās būs sastopamas lielā skaitā, dažādībā un platībā. Biežāk izmantotais kritērijs: visā zālāja platībā sastopams liels skaits vismaz piecu dažādu indikatoru<sup>18</sup>. Tiesa, atsevišķos dabiskajos zālajos indikatoru sugas var nebūt sastopamas. Šādos gadījumos bez eksperta zināšanām neiztikt.

Sagatavoja Latvijas Dabas fonds ([www.ldf.lv](http://www.ldf.lv)).

### Teksts:

Baiba Strazdiņa, izmantojot Solvitas Rūsiņas Dabas aizsardzības pārvaldes īstenotā LIFE11 NAT/LV/000371 NAT-PROGRAMME projekta „Natura 2000 teritoriju nacionālā aizsardzības un apsaimniekošanas programma” ietvaros izstrādātās vadlīnijas Aizsargājamo zālāju biotopu saglabāšanai.

### Valodas korektūra:

Inese Bernsone

### Makets:

Ilze Bojāre

### Fotogrāfiju autors:

Baiba Strazdiņa,  
Aiga Petkēvica,  
Valda Baroniņa



Projekts “Ainavas runā. Dabas daudzveidība Latvijas ainavās” veļfīts Latvijas simtgadei un tiek īstenots ar Latvijas vides aizsardzības fonda un Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas finansiālu atbalstu.

Latvija  
100